

ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ПЛАНУВАННЯ, ПІДГОТОВКА, РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ»

КАНЦІР Володимир - доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

СКРЕКЛЯ Леся - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно-економічного університету

КОНЧУК Наталя - кандидат юридичних наук, викладач кафедри УПДВ та ТЗ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П.Сагайдачного

DOI 10.32782/EP.2021.4.11

Короткий огляд кримінально-правової літератури засвідчив, що кримінальна відповідальність за агресивну війну нині ще не достатньо вивчена. Сьогодні питання її змісту та форм викликають жваві та плідні дискусії серед науковців. Визначено поняття «суверенітет», «територіальна цілісність» та «політична незалежність». Констатовано, що окремі аспекти є взагалі недослідженими, а позиції авторів щодо окресленого питання – суперечливими. Завдяки відповідному вивченню частину досі невисвітлених питань піддано аналізу, щодо вирішення спірних – наведено додаткові аргументи.

Ключові слова: агресивна війна, територіальна цілісність і недоторканність, планування, підготовка, розв'язування, ведення агресивної війни.

Постановка проблеми

В Україні донедавна ст. 437 КК України не застосовувалась. Втім, із 2014 року ситуація кардинально змінилася внаслідок активізації російської збройної агресії на сході України, насильницького протиправного відторгнення АР Крим та Севастополя від України, а також їхньої анексії Російською Федерацією. Відтак гостро постало питання захисту кримінально-правовими засобами відносин, що забезпечують умови охорони суверенітету та територіальної цілісності держави. Запорукою успішного виконання цього обов'язку є не лише злагоджена діяльність підрозділів Служби безпеки України у

боротьбі із проявами агресії, але й ефективне реагування кримінального законодавства на будь-яку загрозу національній безпеці України.

У Зверненні Верховної Ради України до парламентарів іноземних держав та міжнародних організацій щодо засудження ескалації збройної агресії Російської Федерації від 7 лютого 2017 р. вказується, що агресія РФ проти України, що призвела до тимчасової воєнної окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та окремих районів Донецької і Луганської областей може призвести до ще більш жахливих наслідків для цивільного населення, викликаних варварськими діями іррегулярних та регулярних збройних формувань Російської Федерації. Окрім того, наголошується, що саме Російська Федерація порушує міжнародні домовленості, зриває мирний процес та застосовує засоби і методи ведення війни, заборонені міжнародним гуманітарним правом. У зв'язку з цим Верховна Рада України закликає парламенти іноземних держав та міжнародні організації засудити Російську Федерацію за порушення режиму припинення вогню, передбаченого Мінськими домовленостями, навмисну руйнацію іррегулярними та регулярними збройними формуваннями Російської Федерації міста Авдіївки Донецької області та за здійснення нападів на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення [1].

Аналіз останніх досліджень

У теорії кримінального права кримінально-правова охорона суверенітету та територіальної цілісності держави не має детального розроблення. Зокрема, наявні кримінально-правові дослідження висвітлюють тільки фрагментарно окремі питання, які пов'язані з учиненням злочину, передбаченого ст.437 КК України. Так, питання кримінально-правової охорони миру та безпеки людства від злочинів агресії рідко були предметом розгляду вчених. Ці питання фрагментарно розглядалися у працях: О. Базова, О.М. Броневицької, В. Гапончук, К.С. Кардаш, Х.В.Олійник, О. В. Олішевського, П.В. Пекар, М.Б. Стиранки та інших. Такий стан наукової розробки окресленої проблеми негативно позначається на практиці під час вирішення питань притягнення особи до кримінальної відповідальності за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни чи воєнного конфлікту, оскільки трапляються випадки неоднакового застосування кримінального закону (наприклад, в одних випадках однакові за обсягом та змістом злочинні діяння отримують кримінально-правову оцінку за ст.437 КК України, а в інших – за ст.110 чи ст.258-3 КК України).

Постановка завдання

Метою цієї статті є дослідження питань об'єкта складу злочину, передбаченого ст.437 КК України.

Виклад основного матеріалу

У ст.1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 р. вказується, що агресією є використання збройної сили держави проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН. Окрім цього, у зазначеному міжнародному документі передбачено перелік дій, які слід розглядати як акт агресії, а саме:

а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація чи анексія із за-

стосуванням сили території іншої держави або частини її;

б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

с) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;

д) напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морські і повітряні флоти іншої держави;

е) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, у порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території по припиненню дії угоди;

ф) дія держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави;

г) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять настільки серйозний характер, що це рівносильне перерахованим вище актам, або його значну участь у них.

Виходячи із визначення поняття агресії та її форм, можна зробити висновок, що злочини агресії посягають на суверенітет, територіальну цілісність або політичну незалежність іншої держави. З огляду на це потрібно ці поняття розглянути більш детально.

Суверенітет України. Новий тлумачний словник української мови визначає суверенітет України як непорушне право нашої держави самостійно вирішувати всі питання внутрішньої й зовнішньої політики; верховенство державної влади всередині країни і її незалежність у міжнародних відносинах; незалежність держави в зовнішніх і верховенство у внутрішніх справах [2, с. 444]. Суверенітет України, відповідно до ст. 2 Конституції України, поширюється на всю її територію. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо через орга-

ни державної влади й органи місцевого самоврядування (ст. 5 Конституції України). Словом, суверенітет держави обмежується суверенітетом народу.

Суверенітет є базисом незалежності та самостійності органів державної влади у вирішенні зовнішніх і внутрішніх проблем (так званий зовнішній і внутрішній суверенітет). Внутрішній суверенітет означає незалежність держави від інших суб'єктів політичної системи. Натомість зовнішній – це насамперед незалежність у зовнішньополітичній сфері. Важливою ознакою суверенітету держави є її єдність, що має вияв у функціонуванні органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади [3, с. 68–69].

Таким чином, з наведеного очевидно, що основними ознаками суверенітету держави є її здатність самостійно представляти свою владу на своїй території, а також ухвалювати рішення в міжнародних відносинах (самостійно вирішувати питання без формальної підпорядкованості іншій державі). Відтак постає запитання: «Чи обмежується суверенітет держави її участю у міжнародній політиці шляхом укладення договорів і угод»? Л. Д. Чекаленко зазначає, що поодинокими є випадки, коли провідні міжнародні структури, спираючись на згоду держав, користуються засобами, що обмежують державний суверенітет (наприклад, у прийнятті рішень із деяких питань, що обов'язкові для всіх держав-членів, застосування заходів примусу, санкцій тощо) [4]. У рамках цього запитання слід зазначити, що міжнародні договори та угоди нерідко укладаються з метою врегулювання глобальних проблем, які впливають на мир і безпеку людства та, відповідно, потребують об'єднання зусиль кількох держав світу. Як приклад наведемо «Мінські угоди», які були підписані з метою деескалації збройного конфлікту на сході України. Водночас Мінськими домовленостями було знівлено проблему визнання збройної агресії РФ проти України. До їх розгляду було включено питання конституційного устрою держави (надання особливого статусу тимчасово окупованим територіям), яке знаходиться у винятковій компетенції народу України.

Видається, що обмеження суверенітету ймовірно лише тоді, коли держави позбавляються частини або всієї сукупності прав, що становлять зміст їхнього суверенітету. Водночас участь держав у міжнародних організаціях, укладення договорів та угод є своєрідним захистом від глобальних і регіональних загроз їхній безпеці.

Територіальна цілісність і недоторканність України. Відповідно до ст. 2 Конституції України, територія України у межах сучасного кордону є цілісною та неподільною. У міжнародному праві традиційно вважається, що «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканність», хоч і не є тотожними, але настільки взаємопов'язані, що практично завжди супроводжують одне одного [5, с. 30]. Натомість у кримінально-правовій літературі ці поняття фактично ототожнюються та визначають територіальну недоторканність як цілісність і неподільність її території в межах сучасних кордонів [6, с. 205]. Хоча ці поняття і пов'язуються в єдиний принцип «цілісності і недоторканності території», однак вони є різними за змістом. Так, семантичний зміст поняття «цілісність» означає стан внутрішньої єдності об'єкта, його відносну незалежність від навколишнього середовища. Натомість поняття «недоторканний» трактується як такий, якого закон охороняє від посягань з боку кого-небудь або такий, якого не можна знищувати через значущість, важливість [7, с. 1587]. З цього приводу М. А. Рубашенко слушно стверджує, що «цілісність характеризує стан території України з точки зору його просторових параметрів (єдність та неподільність), а недоторканність – стан того самого об'єкта з точки зору зовнішніх умов, у яких повноцінно (у повній мірі) виявляється соціальна цінність цього об'єкта». Відтак «фактичне порушення недоторканності території України виражається в порушенні зазначених зовнішніх умов...» [8, с. 224]. Отже, поняття «недоторканність території України» є більш широким, ніж «цілісність території України».

27 березня 2014 р. прийнято Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН про підтримку територіальної цілісності України. У цьому документі регламентовано положення про

невизнання «кримського референдуму», а також міститься заклик до всіх держав та міжнародних організацій не визнавати жодних змін статусу АРК та міста Севастополя й утримуватися від будь-яких дій, які можуть бути інтерпретовані як визнання зміни статусу.

Найбільшим ризиком для територіальної цілісності та недоторканності України є масштабна підтримка сепаратистських процесів із боку РФ, які створюють загрозу державному суверенітету, порушують принципи геополітичної безпеки нашої держави та прагнуть її розколоти. Як такий, сепаратизм є протизаконною діяльністю, що спрямована на відокремлення від України частини її територій та їхніх мешканців. Зокрема, найбільш загрозливим та небезпечним є територіальний сепаратизм, який культивується у південно-східних областях та АРК. З цього приводу можна навести наступний приклад. Так, у червні 2014 року до структурного підрозділу не передбаченого законом збройного формування, чинного на території міста Алчевська та Слов'яносербського району Луганської області, на добровільній основі увійшла обвинувачена О., яка мала умисел брати активну участь у діяльності цього збройного формування.

Вступивши в зазначене збройне формування, О., діючи з прямим умислом, розуміючи незаконність діяльності формування, брала активну участь у збройному формуванні, зокрема виконувала вказівки осіб, які були рангом вище за неї. Так, обвинувачена, маючи умисел на участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування і, відповідно, вчинення злочину проти миру, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер вчинюваних дій, з особистих мотивів, разом з іншими невстановленими особами, будучи зарученою до вищезазначеного не передбаченого законом збройного формування, влітку 2014 року пройшли підготовку до збройної агресії проти України, тобто всі необхідні тренування щодо ведення бойових дій, здійснення розвідувальної і диверсійної діяльності проти підрозділів українських військових формувань на території України, а саме вивчення тактики

проведення завдання (жести рук при виявленні бойової техніки - реактивної системи залпового огню, танків та живої сили), прийоми рукопашного бою та проведення стрільби з автоматичної зброї.

Надалі, О., діючи умисно разом з іншими невстановленими особами з метою знищення живої сили та бойової техніки Збройних сил України, Національної Гвардії, підрозділів територіальної оборони, інших правоохоронних органів України на блокпостах у містах їх дислокації на території Луганської області, з метою нападу на них та знищення, перебуваючи на території Луганської області в районі знаходження лінії розмежування між силами супротивника, використовуючи вогнепальну зброю та інше переносне (мобільне) військове озброєння, здійснювала знищення живої сили та бойової техніки Збройних сил України, Національної Гвардії, підрозділів територіальної оборони, інших правоохоронних органів України.

Так, у період часу з червня 2014 року по січень 2017 року, обвинувачена, діючи у складі не передбаченого законом збройного формування, разом з іншими членами не передбаченого законом збройного формування, брала активну участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування так званої «Луганської народної республіки», а саме була командиром взводу снайперів розвідувальної роти 4 ОМБР «ЛНР», та брала участь у бойових діях, здійснювала розвідувальну діяльність на передових лініях розташування Збройних Сил України. Таким чином, О. вчинила злочини, передбачені ст. 42 ст. 260 КК України, тобто участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування, та ч.2 ст. 27 ч.2 ст. 28 - ч.1 ст. 437 КК України, тобто участь у змові, що спрямована на вчинення планування, підготовки агресивної війни за попередньою змовою групою осіб [9]. Втім, така кваліфікація, гадаємо, є не до кінця правильною, оскільки саме поняття змови розглядається як таємна угода для досягнення певної мети [10, с. 341]. У той же час у вироку вказано, що підсудна брала активну участь у бойових діях, будучи командиром взводу снайперів розвідувальної роти. А тому вказані дії виходять за межі поняття

змови на вчинення злочину. Очевидно, що у цьому випадку повинна бути кваліфікація за ч.2 ст.437 КК України, а саме ведення агресивної війни.

Політична незалежність. У міжнародному праві загально визнаним є принцип поваги до державного суверенітету, який, зокрема, полягає в утриманні від непрямого втручання у внутрішні або зовнішні справи будь-якої держави та її можливості самостійно здійснювати зовнішню політику, тобто бути політично незалежною. З вищенаведеного випливає, що поняття політичної незалежності охоплюється поняттям державного суверенітету та співвідноситься як частина і ціле.

Висновки

Таким чином, суспільна небезпека планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни полягає у тому, що діяння злочинців посягають на суверенітет та територіальну цілісність держави, що ставить під загрозу її існування як суверенної держави, порушує стан захищеності, а також мир і безпеку людства.

Література

1. Звернення Верховної Ради України до парламентарів іноземних держав та міжнародних організацій щодо засудження ескалації збройної агресії Російської Федерації від 7 лютого 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1837-19#Text>

2. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. К.: «Аконіт», 1999. Т. 4. 978 с.

3. Панов Н. И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву. *Проблемы правоведения. Республиканский межведомственный научный сборник.* К., 1984. Вып. 45. С. 68–72.

4. Чекаленко Л. Д. Міжнародні організації і суверенітет держави. URL: http://www.niss.gov.ua/vydanna/panogama/issue.php?s=gpgs0&issue=2005_2

5. Волова Л. И. Принцип территориальной целостности и неприкосновенности в современном международном праве. Ростов-на-Дону: Издат. Ростовского ун-та, 1981. 192 с.

6. Тацій В. Я. Особо опасные государственные преступления (Глава I Раздел I

SUMMARY

It is analyzed the state of theoretical research of problem of aggressive war; it is selected substantive debatable provisions and their supporters. It is given characteristic of doctrinal approaches to the category of aggressive war in the context of protecting the territorial integrity. Conclusions are drawn that on the modern stage of state development there is no adequate mechanism of aggressive war countering in Ukraine.

A brief review of criminal literature has given an opportunity to conclude that the issue of criminal responsibility for aggressive war is one of those who have not been properly resolved. Nowadays, the issue of its content and form cause lively and fruitful discussions among scholars. Determining how correlated the term «military conflict» with friends by the term «war», «aggressive war» and «armed conflict».

It has been stated that certain aspects had not been studied at all, and the authors' positions on the investigated issue were controversial or diverse. Due to the relevant analysis, some of the issues that are not illuminated have been analysed, the additional arguments have been given to resolve the controversial issues.

Key words: aggressive war, territorial integrity and inviolability, war planning, preparation, resolution, conduct.

Особенной Части). Уголовный кодекс Украинской ССР: научно-практический комментарий / авт. коммент. Ф. Ф. Антонов и др. К.: Политиздат Украины, 1987. С. 204–222.

7. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Буцел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

8. Рубашенко М. А. Співвідношення понять «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканість» у кримінальному праві України (ст. 110 КК). *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. Вип. 26. С. 223–226.

9. Вирок колегії суддів Лисичанського міського суду Луганської області від 10 квітня 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81092219>

10. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 1008 с.